

idea

BURNET

ERKEN YUNAN FELSEFESİ — 1

MİLETUS OKULU

İDEA A1 2011/08

BURNET

Miletus Okulu

ERKEN YUNAN FELSEFESİ
Bölüm 1

Çeviren
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 026

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviriler için © AZİZ YARDIMLI 2011

JOHN BURNET

Militesu Okulu

Erken Yunan Felsefesi — 1

Eearly Greek Philosophy (1930)

Birinci Basım 2011

İDEA CEP KİTAPLARINDA İkinci Basım 2011

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 026 FELSEFE 18

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Burnet, *Miletus Okulu*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Sanayi Mah. 1650. Sokak, No 2

34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-3514

İDEA A1 2011/08

İçindekiler

ÖNSÖZ — 7

GİRİŞ — 11

MİLETUS OKULU — 43

Thales — 47

Anaximander — 58

Anaximenes — 82

EKLER

Sözlük — 93

Dizin — 97

KISALTMALAR

- Arch.* *Archiv für Geschichte der Philosophie.* Berlin, 1888-1908.
- BEARE. *Greek Theories of Elementary Cognition*, by John I. Beare. Oxford, 1906.
- DIELS *Dox.* *Doxographi graeci.* Hermannus Diels. Berlin, 1879.
- DIELS *Vors.* *Die Fragmente der Vorsokratiker*, von Hermann Diels, Zweite Auflage, Erster Band. Berlin, 1906.
- GOMPERZ. *Greek Thinkers*, by Theodor Gomperz, Authorised (English) Edition, vol i. Londra, 1901.
- JACOBY. *Apollodors Chronik*, von Felix Jacoby (*Philol. Unters.* Heft xvi.). Berlin, 1902.
- R. P. *Historia Philosophiae Graecae*, H. Ritter et L. Preller. Editio octava, quam curavit Eduardus Wellmann. Gotha, 1898.
- ZELLER. *Die Philosophie der Griechen, dargestellt von Dr. Eduard Zeller.* Erster Theil, Fünfte Auflage. Leipzig, 1892.

DÖRDÜNCÜ YAYIMA NOT (1930)

Bu yayım üçüncü yayımın bir tıpkıbasımıdır, ama birkaç ek göndermeyi ve yazarın kendi eşleminde not ettiği tek bir düzeltmeyi katma ve birkaç baskı hatasını ve önemsiz sürçmeleri düzeltme fırsatından yararlanılmıştır.

St. Andrews, Mart 1930

W. L. LORIMER

ÜÇÜNCÜ YAYIMA ÖNSÖZ (1920)

Bu çalışmanın bir üçüncü yayımı gerekli olduğu için, ve Almanca'ya¹ ve Fransızca'ya² çevrildiği için, doğal olarak benim başka herkesten daha çok bilincinde olduğum eksiklerine karşın yararlı bir amaca hizmet etmiş olmalıdır. Bu üçüncü yayım üniversite öğretmenlerinin boş zamanlarını kaçınılmaz olarak oldukça kısaltan savaş koşullarının gerilimi altında hazırlandı, ve yayımlanışı aynı nedenlerle istemiş olabileceğimden daha uzun bir süre gecikti.

Amacım erken İyonyalı öğretmenler ile dünyaya yeni bir şeyin—bilim dediğimiz şeyin—geldiğini ve ilkin onların Avrupa'nın o günden bu yana izlediği yolu saptamış

¹*Die Anfänge der griechischen Philosophie, aus dem Englischen übersetzt von Else Schenkl* (Berlin, Teubner, 1913).

²*L'Aurore de la Philosophie grecque, édition française, par Aug. Reymond* (Paris, Payot, 1919).

olduklarını göstermek olmuştur, öyle ki, başka bir yerde dediğim gibi, bilimin “dünya üzerine Helenik yolda düşünmek” olduğunu söylemek onun yeterli bir betimlemesidir. Bu nedendir ki bilim Yunanistan’ın etkisi altına girmiş olan halklar arasında olmanın dışında hiçbir zaman varolmamıştır.

Yirmi beş yıl önce *Erken Yunan Felsefesi*’nin ilk yayımı çıktığı zaman konu bu ülkede henüz genel olarak Hegelci bir bakış açısından ele alınıyordu, ve benim vargularımdan birçoğu paradokslar gibi görüldü. Bunların bir bölümü şimdi çok sayıda insan tarafından kabul edilmektedir, ama henüz bir karşıtlık ile karşılaşan ikisi vardır. İlk olarak, Parmenides’e “Materyalizm”in babası demeyi göze aldım, ve bugün bile kimi çevrelerde onun bir İdealist (modern bir terim ki, Yunan felsefesine uygulandığı zaman çok yanıltıcıdır) olduğu ileri sürülmekte, ve bu “materyalizmin asıl özünün özdeksel dünyanın, duyu dünyasının gerçek dünya olduğu”¹ ve Parmenides’in hiç kuşkusuz duyu dünyasına tüm olgusallığı yadsıdığı zeminine dayandırılmaktadır. Hiç kuşkusuz yadsımıştır, ve, eğer Materyalizm terimini ileri sürülen anlamda kullanmış olsaydım saçma sapan konuşuyor olurdum. Bununla birlikte, onu anladığım gibi, Materyalistin “özdeği” hiçbir biçimde olanaklı bir duyu nesnesi değildir; Tin olduğu kadar, ya da ondan daha çok, bir *ens rationistis*, ve Parmenides’in “varlığı” bu duyusal-olmayan olgusallığı ayırmsamak için ilk açık girişimdir. Bu gerçekte kitabımın ana savıdır, ve uslamamanın dirimsel noktası Atomizmin (ki kabul edildiği gibi materyalistiktir) Aristoteles’in ve Theofrastus’un kesin bildirimleri (§§ 172ss)* ile uyum içinde Eleatizmden türeyişi üzerinde direktmemdir. Eğer bu yanlışsa, konuyu bütün ele alışımdır yanlış.

¹W. T. Stace, *A Critical History of Greek Philosophy* (Londra, 1920), ss. 46vs.

*Göndermeler “Early Greek Philosophy”nin özgün basımındaki kesim numaralarına.

Henüz kabul bekleyen öteki paradoks şu savımdır: Olgusallığı özdekte değil ama biçimde bulan karşıt görüş, kısaca Platonist görüş geriye Pisagorculara gider, ve Platonik Akademinin günlerine dek eksiksiz duruluk içinde formüle edilmiş olmamasına karşın Sokrates tarafından daha o zaman biliniyordu. Bunun ancak Platonik diyalogların ayrıntıda yeni bir yorumu yoluyla gösterilebileceğine inanıyorum, ve şimdi bu görevi üstlenmiş bulunuyorum. On dokuzuncu yüzyılda yürürlükte olan yorumun hiçbir kanıt tarafından desteklenmeyen ve kendilerinde hiçbir biçimde olası görünmeyen belli sayılılar üzerine dayanmış olduğunu tam olarak açığa sermek zorunludur. Bu noktayı burada daha öte tartışmam, ama bunu yapabilmek için çok geçmeden bir fırsat bulacağımdan umutluyum.

J. B.

ST. ANDREWS, Temmuz 1920

ERKEN YUNAN FELSEFESİ

GİRİŞ

I. Erken Yunan Felsefesinin Kozmolojik Karakteri. Evrene ilişkin geleneksel görüş ve alışıldık yaşam kuralları yıkılıncaya dek Yunanlar doğa ve davranış felsefelerinin doyurmaya çalıştığı gereksinimleri duymaya başlamadılar. Ne de o gereksinimlerin tümü birden duyumsandı. Atalardan gelen davranış kuralları eski doğa görüşü yitip gidinceye dek ciddi olarak sorgulanmadı; ve bu nedenle en erken felsefeciler başlıca çevrelerindeki dünyaya ilişkin kurgularla oyalandılar. Zamanı gelince, Mantık yeni bir gereksinimi karşılamak üzere yaratıldı. Kozmolojik araştırmanın sürdürülmesi bilim ve sağ-duyu arasında kendisi çözüm isteminde bulunan geniş bir ayrılığı gün ışığına çıkarmıştı, ve dahası felsefecileri paradokslarını bilime yabancı olanların önyargılarına karşı savunma araçlarını incelemeye zorladı. Daha da sonra, mantıksal sorunlara yönelik yürürlükteki ilgi bilginin köken ve geçerliği sorusunun doğmasına yol açtı; ve bu arada, aşağı yukarı aynı zamanda, geleneksel ahlakın çöküşü Etiğin doğuşunu getirdi. Mantığın ve Etiğin doğuşunu

önceleyen dönemin böylece kendine özgü ayırdedici bir karakteri vardır ve ayrı olarak ele alınması doğru olabilir.¹

II. Geleneksel Evren Görüşü. Bununla birlikte, anımsanmalıdır ki bilim ve felsefe başladığı zaman dünya daha şimdiden çok yaşlıydı. Özel olarak Ege Denizi Neolitik çağdan başlayarak yüksek bir uygarlığın, Mısır ya da Babil uygarlıkları kadar eski, ve önemli olan pekçok noktada ikisinden de üstün bir uygarlığın yeri olmuştu. Sonraki günlerin Yunan uygarlığının başlıca bunun yeniden dirilmesi ve sürdürülmesi olduğu her gün daha büyük bir açıklık kazanmaktadır, ama hiç kuşkusuz gelişimini bir süre için durduran daha az uygarlaşmış kuzeyli halklardan belli yeni ve önemli öğeler kazanmıştır. Kökensel Akdeniz nüfusu sayıca dışarıdan gelenlerden çok daha büyük olmuş ve onları birkaç kuşak içinde özümsemiş ve soğurmuş olmalıdır—bilerek sürece direnmeyi seçen Sparta gibi bir devlet dışında. Her ne olursa olsun, Yunan Sanatını ve Yunan Bilimini daha eski olan kuşağa borçluyuz.² Yapıtlarını inceleyecek olduğumuz insanların

¹Demokritos'un böyle sınırlanan dönemin dışına düştüğü görülecektir. Sokrates'in bu genç çağdaşını "ön-Sokratik felsefeciler" ile birlikte ele alma biçimindeki yaygın uygulama tarihsel gelişimin gerçek sürecini bulanıklaştırmıştır. Demokritos Protagoras'tan sonra gelir, ve bilgi ve davranış problemlerini öncellerinin yapmış olduğundan çok daha ciddi olarak karşılaması gerekir (bkz. Brochard, "Protagoras et Démocrite," *Arch.* ii. s. 368.

²Bkz. Sir Arthur Evans, "The Minoan and Mycenaean Element in Hellenic Life" (*J.H.S.* xxxii. 277s). Burada şunlar ileri sürülür (s. 278): "Yeni şafakta gözümüze çarpan halk soluk benizli kuzeyliler—'sarı saçlı Akhalar' ve geri kalanlar—değil, ama özsel olarak siyah saçlı, esmer tenli ırktır ki, ... erken portrelerini Minos ve Mykene duvar tablolarında buluruz." Ama eğer tarihsel zamanların Yunanlıları "Minoslular" ile aynı halk idiyse, Sir Arthur Evans'ın "Minoslular"a Yunanlılar demede duraksaması niçin gereksin? Akhalar ve Dorlar ad için özel bir hak ileri sürmezler; çünkü onu [Magna Grecia'daki ilk koloni olan] Kumae'ye (Cumae) getiren Boiotialı Graeler daha eski bir ırktan idiler. "Ön-Helenik" terimine de herhangi bir anlaşılır anlam yükleyemiyorum. Eğer Ege ırkının daha sonra raslantısal

her birinin bir İyonyalı olması dikkate değer bir olgudur. Yalnızca Akragaslı Empedokles bu kuralın dışındadır ve bu kuraldışı belki de gerçekte olmaktan daha çok görünürdedir. Akragas Gela'nın Rodos kolonisinden kuruldu, kurucusunun (οἰκιστής) kendisi bir Rodoslu idi, ve Rodos, resmi olarak Dor olmasına karşın, erken Ege uygarlığının bir özeği olmuştu. Haklı olarak göçmenlerin yeni Dor aristokrasisine olmaktan çok başlıca daha eski nüfusa ait olduklarını kabul edebiliriz. Pisagoras kendi toplumunu bir Akha kenti olan Kroton'da kurmuştu, ama kendisi Samos'tan bir İyonyalı idi.

Bu böyle olunca, tarihsel zamanların ilk kez dünyayı anlamaya çalışan Yunanlılarının hiçbir biçimde şimdiye dek ayak basılmamış bir toprağa giren insanların konumunda olmadıklarını kabul etmeye hazır olmalıyız. Ege sanatının kalıntıları daha şimdiden evrene ilişkin oldukça tutarlı bir görüşün varolmuş olması gerektiğinin kanıtlarıdır, ama kayıtlar deşifre edilinceye dek onu ayrıntılı olarak ortaya sermeyi umudedemeyiz. [Girit'te-

olarak bütün ulusa adını veren biraz önemsiz Akha kabilesinden daha önce orada olduğu demekse, bu doğru ama ilgisizdir. Eğer, öte yandan, Ege nüfusunda Neolitik çağın bitişinden sonraki herhangi bir zamanda gerçek bir değişim olduğunu imliyorsa, bu, Sir Arthur Evans'ın kendisinin ileri sürdüğü gibi, doğru değildir. Eğer Yunan dilinin Ege'ye kuzeyliler tarafından getirildiği demekse (ki büyük olasılıkla bu anlama gelir), bunun hiçbir kanıtı yoktur ve andırımı aykırıdır. Bildiğimiz biçimiyle Yunan dili tıpkı bizimki gibi sözlüğünde karışık bir dildir, ama özsel yapısı Hint-Avrupa dillerinin yapısına Hint-Avrupa konuşmasının herhangi bir kuzey dalının yapısından çok daha benzerdir. Örneğin ekleme (*augment*) Sanskritçe'ye, Eski Pers diline ve Yunanca'ya ortak ve özgüdür. Yunan dili İÖ ikinci bin yılda Pers dilinden çok ayrı olmuş olamaz. *Centum* ve *satem* dilleri arasındaki popüler ayırım bütünüyle aldatıcıdır ve, Romanik dillerin tarihsel zamanlarda *satem* dili olması olgusu tarafından gösterildiği gibi, ikincil bir fenomen üzerine dayanır. Yunanca'nın da eski Hint ve eski Pers dilleri gibi "hundred" (ἑκατόν/yüz = *salam*, *satem*) sözcüğündeki sönümlü *n*'yi *a* ile temsil ettiğini belirtmek, ve bu zeminde onu bir *satem* dili olarak onlarla birlikte sınıflandırmak daha uygun olurdu.

ki] Hagia Triada lahitinin üzerinde temsil edilen tören ölülerin durumuna ilişkin olarak oldukça belirli bir görüşü ortaya serer, ve Ege halkının tanrıbilimsel kurgular geliştirmede Mısır ve Babil halkları kadar yetenekli olmuş olduklarından emin olabiliriz. Önümüzdeki günlerde bunların izlerini bulmayı bekleyeceğiz, ve hemen denebilir ki Syroslu Ferekydes'in fragmanları gibi şeyleri böyle bir spekülasyondan arta kalan şeyler olmanın dışında açıklamak olanaksızdır. Bunun Mısır'dan ödünç alınmış olduğunu varsaymak için hiçbir zemin yoktur, üstelik bu erken uygarlıkların tümünün de birbirlerini etkilemiş olduklarından kuşkuumuz olmasa bile. Mısırlılar Girit'ten tıpkı Giritlilerin Mısır'dan almış oldukları gibi kolayca ödünç almış olabilirler, ve deniz uygarlığında bir yaşam tohumu vardı ki, her nasılsa büyük nehirlere bağlı uygarlıkta eksikti.

Öte yandan, açıktır ki kuzeyli istilacılar erken günlerin güçlü tekerkliklerini dağıtarak ve herşeyden önce en sonunda Mısır'ı ve Babil'i boğmuş olan bir boşınancın büyümesini durdurarak Yunan dehasının özgürce gelişmesine yardım etmiş olmalıdırlar. Bir zamanlar gerçekten böyle bir boşınanç tehlikesinin olmuş olduğu Ege kalıntılarındaki belli özellikler tarafından düşündürülür. Öte yandan, Apollon tapınması Akhalar tarafından Kuzeyden getirilmiş görünür,¹ ve gerçekten de Olimpos dini denmiş olan şey, görebildiğimiz kadarıyla, başlıca o kaynaktan türetilmiştir. Gene de, üstlendiği sanatsal biçim Akdeniz halklarının damgasını taşır, ve onlara başlıca o biçimde çekici geliyordu. Onlar için eski Ege dini için pekala düşünülebileceği gibi ezici olmuş olamazdı. Büyük olasılıkla Akhalardan ötürüdür ki Yunanlılar arasında hiçbir zaman bir rahipler sınıfı olmadı, ve bu olgu pekala özgür bilimin onların arasında doğmuş olması ile ilgili olabilir.

¹Bkz. Farnell, *Cults of the Greek States*, cilt, iv. ss. 98vs.

III. Homeros. Bu etkilerin işleyişini Homeros'ta açıkça görürüz. Hiç kuşkusuz kendisinin eski ırka ait olmuş ve onun dilini kullanmış olmasına karşın,¹ Akha prenslerinin sarayları için şarkı söyler, ve kutladığı tanrılar ve kahramanlar çoğunlukla Akhalara aittir.² Bu nedenledir ki epikte geleneksel evren görüşün çok az izini buluruz. Tanrılar açıkça insansal olmuşlardır, ve ilkel herşey göz önünden kaldırılır. Hiç kuşkusuz eski inançların ve kılgıların kalıntıları vardır, ama bunlar kuraldışıdır.³ Sık sık belirtilmiştir ki, Homeros hiçbir zaman insan-öldürme için ilkel arınma töresinden söz etmez. Ölü kahramanlar eski ırkın kralları durumunda olduğu gibi gömülmez ama yakılırlar. Hayaletler hemen hemen hiçbir rol oynamaz. *İlyada*'da hiç kuşkusuz Homeros'taki tek insan adak örneği ile yakın bağlantı içinde Patroklos'un hayaletini buluruz. Ayrıca *Odyseia*'nın On Birinci Kitabında *Nekyia* da vardır.⁴ Ama böyle şeyler seyrek, ve haklı

¹Bu hiç kuşkusuz Sir Arthur Evans'ın hipotezinden daha yalın bir hipotezdir, çünkü o (aynı yer, s. 288) "daha erken bir Minos epigi Yunanca'ya alınmıştır" gibi bir varsayımda bulunur. Epik lehçesinin Arkadia ve Kıbrıs lehçeleri ile pekçok değme noktası vardır, ve Arkadialıların Kuzeyden gelmiş olmaları bütünüyle olasılık dışıdır. Yeninin yığıtlığının yenilen ırkın bir ozanı tarafından kutlanması için paralellikler yeterince vardır (Ridgeway, *Early Age of Greece*, cilt i. s. 664). Bu Όμηρος/Homeros, "rehine/hostage" adını açıklar mı?

²Profesör Ridgeway (*Early Age of Greece*, i. s. 674) belirtir ki, Akhilles, Odysseus, Aiakos, Aias, Laertes ve Peleus gibi özgül olarak Akha adları Yunan dilinden açıklanamaz, oysa eski ırkın Herakles, Erikhthonios, Erysikhthon vb. gibi adları açıklanabilir. Hiç kuşkusuz Agamemnon ve Menelaos Yunan adları taşırlar, ama bunun nedeni Atreus'un krallığını Pelops'un eski ırktan bir prenses ile evliliğine borçlu olmasıdır. Bu her yerde sürmekte olan asimilasyon sürecinin bir örneğidir.

³Διὸς ἄπατη' da (*İl.* xiv) kozmolojik düşüncelerin izleri vardır.

⁴*Od.* xi. daha sonraki bir tarihe bağlanmıştır çünkü Orfik düşünceler kapsadığı sanılır. Şimdiki bilgimizin ışığında, böyle bir hipotez bütünüyle gereksizdir. Söz konusu düşünceler ilkeldir ve büyük olasılıkla Ege'de yaygın olarak kabul ediliyorlardı. Orfeusculuk özel olarak ilkel inancın bir yeniden dirilişiydi.

olarak çıkarsayabiliriz ki, en azından belli bir toplumda, Homeros'un şarkılarını kendileri için söylediği Akha prenslerinin toplumunda, evren üzerine geleneksel görüş görelî olarak erken bir tarihte daha şimdiden gözden düşmüştü,¹ gerçi doğal olarak şurada burada kendini gösteriyor olsa da.

IV. Hesiodos. Hesiodos'a geldiğimiz zaman, bir başka dünyaya geçmiş görürüz. Tanrılar üzerine yalnızca usdışı değil ama itici öyküler dinleriz, ve bunlar büyük bir ciddiyetle anlatılır. Hesiodos Müzlere şunları söyler: "Gerçek gibi görünen birçok asılsız şeyin nasıl anlatılacağını biliriz; ama isteyince gerçek olanı söylemeyi de biliriz."² Bu Homerik tin ve kendi tını arasındaki ayrımın bütünüyle bilincinde olduğunu gösterir. Eski kaygısızlık gitmiştir, ve tanrılara ilişkin gerçeği söylemek önemlidir. Hesiodos Homeros'tan daha geç ve daha hüznü bir zamana ait olduğunu da bilir. Dünyanın Çağlarını betimlerken, Bronz ve Demir çağları arasına bir beşinciyi ekler. Bu Kahramanlar Çağı, Homeros tarafından şarkıları söylenen çağdır. Onu önceleyen Bronz Çağından daha iyi, ve onu izleyenden, Hesiodos'un yaşadığı Demir Çağından çok daha iyiydi.³ Ayrıca şarkılarını başka bir sınıf için söylediğini de duyumsar. Çobanlara ve çiftçilere seslenmektedir, ve Homeros'un kendileri için şarkı söylediği prensler "yamuk hükümler" veren uzaktaki kişiler olmuşlardır. Akha Orta Çağlarının romans ve görkeminin sıradan halk için hiçbir anlamı yoktu. Evrene ilişkin ilkel görüş gerçekte aralarında hiçbir zaman yitip gitmemişti;

¹Tüm bunlar üzerine bkz. özellikle Rohde, *Psyche*³, i. ss. 37vs. (= Ps.¹ ss. 34vs).

²Hes. *Theog.* 27. İlk dizinin sözleri *Od.* xix. 203'ten alınmıştır). Müzler Homeros'u esinlendiren aynı Müzlerdir, ki Hesiodos'un altılı dizelerde yazdığı ve Epik lehçeyi kullandığı anlamına gelir.

³Burada büyük bir tarihsel içgörü vardır. "Yunan Orta Çağları"nın normal gelişimde bir kopuş olduğunu ilk söyleyen Hesiodos idi, modern tarihçilerimiz değil.

bu nedenle ilk konuşmacıları için onu şiirlerinde varsaymak doğaldı. Bu nedendir ki Hesiodos'ta Homeros'un sözlerini etmeye dudak büktüğü bu eski yabancı masalları buluruz.

Gene de *Theogony*'de yalnızca eski boşıncın bir yeniden dirilişini görmek yanlış olacaktır. Hesiodos yeni tin tarafından etkilenmenin önüne geçemezdi, ve kendisine karşın bir öncü oldu. İyonya bilimine ve tarihine doğru büyüyen şeyin tohumları onun şiirlerinde bulunacaktır, ve gerçekte eski düşüncelerin o durdurmaya çalıştığı bozuluşunu hızlandırmak için başka herkesten daha çoğunu yaptı. *Theogony* tanrılara ilişkin tüm öyküleri tek bir dizgeye indirgemek için bir girişimdir, ve mitoloji denli düzensiz bir şey için dizge zorunlu olarak öldürücüdür. Dahası, Hesiodos'un temasını irdeleyiş tini eski ırkın tini olsa da, şarkılarını söylediği tanrılar çoğunlukla Akha tanrılarıdır. Bu durum dizgeye baştan sona bir çelişki ögesi getirir. Herodotus Helenler için bir *theogony* yapanların, tanrılara adlarını veren ve görev ve sanatları¹ aralarında paylaştıranların Homeros ve Hesiodos olduklarını söyler, ve bu bütünüyle doğrudur. İnsanların kafalarında eski yerel tanrıların yerini Olimpos'un pantheonu aldı, ve bu Homeros'un olduğu kadar Hesiodos'un da işiydi. Sıradan insan tüm yerel bağlantılarından koparılan ve şiir tarafından eski tapınma nesnelерinin yerine geçirilen bu insanlaştırılmış şekillerde kendi tanrılarını güçlükle tanıyordu. Böyle tanrılar halkın gereksinimlerini doyurmaya yeteneksizdiler, ve yeri geldiğinde irdelememiz gereken olan dinsel yeniden dirilişin gizi budur.

V. Kozmogoni. Hesiodos'un kendini zamanının bir çocuğu olarak göstermesi yalnızca bu yolda olmaz. *Theogony* aynı zamanda bir Kozmogonidir, gerçi Hesiodos burada kendine özgü bir düşünceyi izlemekten çok eski geleneği izliyor görünse de. Her ne olursa olsun, yalnızca iki bü-

¹Herod., ii. 53.

yük kozmogonik şekilden, Kaos ve Eros'tan söz eder, ve gerçekte onları dizgesi ile bağlantı içine getirmez. Bunlar gerçekte eski bir kurgu katmanına ait görünürler. Kaos tasarımı şeylerin başlangıcının bir tablosunu sunmak için belirgin bir çabayı temsil eder. Biçimsiz bir karışım değil, ama, etimolojisinin belirttiği gibi, daha çok ağzını açmış bir uçurum ya da boşluktur ki, orada şimdilik hiçbir şey yoktur.¹ Bunun ilkel olmadığından emin olabiliriz. İlkel insan tüm şeylerin başlangıcının kendisinin bir düşüncesini oluşturması gerektiği gibi bir duygu taşımaz; başlangıcı yapan bir şeyin olduğunu sorgusuzca kabul eder. Öteki şekil, Eros, hiç kuşkusuz bütün süreci doğuran üretme dürtüsünü açıklama amacıyla getirildi. Bunlar açıkça kurgusal düşüncelerdir, ama Hesiodos'ta bulanık ve karışıkırlar.

Elimizde İÖ altıncı yüzyılın bütünü boyunca kozmogonilerin üretiminde büyük bir etkinliğin yer aldığını gösteren kayıtlar vardır, ve Epimenides, Ferekydes,² ve Akousilaos'un dizgeleri hakkında birşeyler biliriz. Eğer daha Hesiodos'tan önce bile bu tür kurgular varsa, en erken Orfik kozmogoninin de o yüzyıla düştüğüne inanimada duraksamamız gerekmez.³ Tüm bu dizgelere ortak olan özellik Boşluğun/*Gap* arkasına geçme ve Kronos'u ya da Zeus'u ilk sıraya koyma girişimidir. Bu Aristoteles'in "tanrıbilimcileri" yarı tanrıbilimciler ve yarı felsefeciler olanlardan ve en iyi olanı başa koyanlardan ayırdederken

¹Χάος sözcüğü hiç kuşkusuz "ağzını açmak" ya da "esnemek," Rhapsodik Theogony'deki κάσμα πελώριον demektir. Grimm onu İskandinav *Ginnunga-Gap* ile karşılaştırdı.

²Ferekydes'ten kalanlar için bkz. Diels, *Vorsokratiker*, 71 B. ve Gomperz'in ilginç açıklaması, *Greek Thinkers*, cilt i. ss. 85vs.

³"Rhapsodik Theogony" olarak bilinen şey konusunda Damaskios tarafından betimlenen ve Otto Kern (*De Orphei Epimenidis Pherecydis Theogoniis*, 1888) tarafından yeniden diriltilen görüş buydu. Yabancı karakteri anikitesinin en iyi tanıtıdır. Bkz. Lang, *Myth, Ritual, and Religion*, cilt i. bölüm x.

göz önünde tuttuğu noktadır.¹ Bununla birlikte açıktır ki, bu süreç bilimsel olanın tam tersidir ve belirsizce sürdürülebilir; böylece şimdiki incelememizde kozmogonistler ile onların daha ağırbaşlı araştırmalarının süreci etkilemiş olduğunun gösterilebileceği noktaların ötesinde hiçbir işimiz yoktur.

VI. Erken Yunan Kozmolojisinin Genel Karakteristikleri. İyonyalılar, yazın yapıtlarından görebileceğimiz gibi, şeylerin geçiciliği ile derinden etkileniyorlardı. Gerçekte yaşam üzerine görüşlerinde temel bir kötümserlik vardır, ve böyle birşey çok belirleyici dinsel kanıtları olmayan aşırı-uygarlaşmış bir çağ için normaldir. Kolofonlu Mimnermos'un gelmekte olan yaşlılık çağı için hüznü dolu olduğunu buluruz ve daha sonraki bir tarihte Simonides insan kuşaklarının ormanın yaprakları gibi dökülmekte olması üzerine ağıtı İyonya'nın en erken ozanı tarafından, Homeros tarafından daha önce vurulmuş olan bir tele dokunur.² Şimdi bu duygu her zaman en iyi örneklerini mevsimlerin değişmelerinde bulur, ve büyüme ve bozulma döngüsü Ege ülkelerinde Kuzeyde olduğundan çok daha çarpıcı bir fenomendir ve daha açık olarak karşıtlar arasındaki, sıcak ve soğuk, ıslak ve kuru arasındaki bir savaş biçimini alır. Buna göre erken kozmolojistler evreni o bakış açısından görürler. Gündüz ve gece, yaz ve kış karşıtlığı, uyku ve uyanma, doğum ve ölüm durumundaki düşündürücü koşutlukları ile birlikte, onlara görünen dünyanın öne çıkan özellikleridir.³

¹Arist. *Met.* N, 4. 1091 b 8.

²Simonides, fr. 85, 2 Bergk. *İL.* vi. 146.

³Bu Prof. J. L. Myres tarafından "The Background of Greek Science" (*University of Chicago Chronicle*, cilt xvi. No. 4) başlıklı bir denemede açıkça gösterilir. "Karşıtlar" öğretisini Mr. Cornford'un *From Religion to Philosophy*'nin ilk bölümünde yaptığı gibi "dinsel bir tasarım"dan türetmeye gerek yoktur. Yunanistan'da bunlar kendilerini öyle birşeyden bütünüyle ayrı olarak dikkatimize dayatırlar, Hiç kuşkusuz kılğısal nedenlerle tarım büyümesi için de önemlidirler.

Mevsimlerin değişmeleri açıkça bir karşıtlar çiftinin, soğuk ve ıslağın, öteki çifti, sıcak ve kuruyu çığnemesi ve bu sonuncuların da kendi sıraları gelince öteki çifti çığnemesi tarafından ortaya çıkarılır. Bu süreç doğallıkla insan toplumundan ödünç alınan terimlerde betimleniyordu; çünkü erken günlerde insan yaşamının kurallılığı ve değişmezliği doğanın biçimdeşliğinden çok daha açık olarak gerçekleşiyordu. İnsan tılsımlı bir toplumsal yasa ve töre dairesi içinde yaşıyor, ama çevresindeki evren ilkin yasadız görünüyordu. Bu nedendir ki karşıtların birbirlerini çığnemelerinden *türesizlik* (ἀδικία) olarak ve aralarındaki dengenin uygun bir biçimde kurulmasından *türe* (δίκη) olarak söz edilir. Daha sonraki κόσμος/kozmoz sözcüğü de bu düşünce üzerine dayanır. Başlangıçta bir ordunun disiplini, ve sonra bir devletin düzenli yapısı demektir.

Ama bu yeterli değildi. En erken kozmolojistler evrenin karşıtlar arasındaki sürekli bir yarışma olarak görülmesinde bir doyum bulamadılar. Bunların her nasılsa ortak bir zeminlerinin olması gerektiğini, bu zeminden çıkmış ve bir kez daha ona geri dönmek zorunda olduklarını duyumsadılar. Karşıtlardan daha birincil olan birşeyin, tüm değişim boyunca süren ve bir biçimde varolmaya ancak bir başkasında yeniden görünmek üzere son veren birşeyin arayışı içindeydiler. Arayışlarına gerçekten de bu tin içinde girmiş oldukları bu birşeyden “yaşsız” ve “ölümsüz” olarak söz etmeleri olgusu tarafından gösterilir.¹ Eğer, zaman zaman savunulduğu gibi, gerçek ilgileri büyüme ve oluş sürecine yönelik olmuş olsaydı, şiirsel heyecan ve çağrışım ile böylesine yüklü sıfatları bir

¹Arist. *Fizik* Γ, 4. 203 b 14 ἀθάνατον γάρ και ἀνώλεθρον (sc. τὸ ἄπειρον), ὡς φησιν Αναξίμανδρος και οἱ πλείστοι τῶν φυσιολόγων, Hipp. Ref. i. 6, 1 φύσιν τινὰ τοῦ ἀπείρου ... ταύτην δ' αἰδίου εἶναι και ἀγήρω. Sıfatlar Epik'ten gelir ki, orada ἀθάνατος και ἀγήρως tanrılar ve insanlar arasındaki ayrımı belirtmek için sürekli bir deyimdir.